

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARINDA FİZİKSEL VE İLİŞKİSEL SALDIRGANLIĞIN EBEVEYN TUTUMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Selin İKİZ

selin_ikiz@hotmail.com

Ayşe ÖZTÜRK SAMUR

Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
Okul Öncesi Öğretmenliği, ayseozturksamur@yahoo.com

Özet

Bu araştırmada, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden üç, dört, beş ve altı yaş grubu çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelenmesi ve saldırganlık davranışlarının bazı değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi, ailenin gelir düzeyi) farklılaşmanın belirlenmesi amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modeli temel alınarak yapılan bu araştırmanın örneklemini 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ili Karesi merkez ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bağımsız anaokullarındaki 36-72 aylık 300 çocuk ile bu çocukların anne ve babaları (300 anne-300 baba) oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, Genel Bilgi Formu, Ebeveyn Tutum Ölçeği ve Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, anne ve babanın otoriter tutumu ile fiziksel ve ilişkisel saldırganlık arasında pozitif yönde bir ilişki bulunurken, annenin izin verici tutumu ile fiziksel saldırganlık arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanında, cinsiyet ve okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi değişkenlerinin, fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı; ilişkisel saldırganlık üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Fiziksel Saldırganlık, İlişkisel Saldırganlık, Ebeveyn Tutumu.

EXAMINING PHYSICAL AND RELATIONAL AGGRESSION OF PRESCHOOL CHILDREN IN TERMS OF PARENTS' ATTITUDES

Abstract

In this study, it is aimed to determine the correlation between the parents' behavior and relational and physical aggression in children at the age of 3, 4, 5 and 6, and to analyze the differentiation of this aggressive behavior based on certain factors (gender, age, number of siblings, birth order, the amount of time spent in a pre-school institution, level of income of the family). The study utilized relational screening model and the sample of the study consists of 300 hundred 36-72 months old children in independent kindergartens affiliated to Ministry of Education, and their 600 parents (300 mothers, 300 fathers) in Balıkesir Karesi district. General Information Form, Parents' Attitude Scale and Pre-school Social Behavior Scale-Teacher Form were used as data collection instruments. At the end of the study, a positive

¹ Bu çalışma; birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır. EĞF-15004 nolu bu çalışma Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenmiştir.

correlation was found between the authoritarian attitude of father and mother and physical and relational aggression, while a negative correlation was found between mother's permissive attitude and physical aggression. Furthermore, it was concluded that gender and the amount of time spent at a pre-school institution variables had a significant difference on physical aggression, while it didn't have any significant difference on relational aggression.

Keywords: Physical Aggression, Relational Aggression, Parents' Attitude.

Giriş

Saldırganlık, günümüzde gittikçe artmakta olan, erken yaşlarda öğrenilerek kazanılan ve fiziksel boyutta olduğu kadar ilişkisel boyutta da yaygın olarak görülen bir davranış sorunudur (Gürün, 1991; Uysal ve Dinçer, 2013: 332). Saldırgan davranışlara anlam verebilmek, saldırganlığı tanımlayabilmek için çok eski tarihlerden bu yana araştırmalar yapılmış, kuramcılar tarafından farklı kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlardan biri olan İçgüdüsel Saldırganlık Kuramı, kendi içerisinde psikoanalitik ve etiyolojik yaklaşım olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Freud'un görüşlerine göre temellenen psikoanalitik yaklaşıma göre saldırganlık, doğuştan gelen bir içgüdü ve insan bedeni tarafından sürekli üretilen evrensel bir olgudur. Bu düşünceyi savunanlar, saldırganlığın biriken ve belli dönemlerde dışarı atılması gereken bir enerji olduğuna dikkat çekmiştir (Öztürk, 2008: 33). Etiyolojik yaklaşımın savunucusu Lorenz'a göre ise saldırganlık, esas olarak dış uyaranlara karşı bir tepki değil, insanın içinde gömülü, serbest kalmaya çabalayan ve dış dürtülerin yeterli olup olmamasına bakmaksızın anlatım bulacak olan bir uyarıdır (Fromm, 1993: 38). Engellenme Saldırganlık Kuramına göre ise saldırganlık dürtüsünü ortaya çıkaran faktör, engellenmedir. Bu engellenme, bireyin kendi içindeki çelişki ve çatışmalar sonucunda ortaya çıkabildiği gibi, çevresinden de gelebilmektedir (Goldstein ve Carr, 1981: 53). Biyolojik Temele Dayanan Kuramlar ise merkezi sinir sisteminin ve endokrin sistemin saldırgan davranışlara yol açtığı üzerinde durmuştur (Güleç, 2002: 24). Sosyal Öğrenme Kuramına göre saldırganlığın temelinde, ne şiddete yönelik içsel istek, ne de engellenmeye bağlı olarak ortaya çıkan saldırganlık dürtüsü bulunmaktadır. Bu kuram, insanların birbirlerine karşı saldırgan tutumlar göstermelerinin temelinde, geçmiş deneyimleri sonucunda saldırgan davranışlar kazanmaları ve bu davranışların pekiştirilmesi, özel toplumsal ve çevresel şartlar tarafından doğrudan teşvik edilmeleri olduğunu ileri sürmüştür (Çelik, 2006: 41). Sosyal Bilgi İşleme Kuramı'na göre ise sosyal davranışlarımızı bilişsel şemalar yönetmektedir. Dolayısıyla insandaki saldırganlık davranışı da model almayla ve erken çocukluk yaşantılarıyla biçimlenen şemalar tarafından kontrol edilmektedir. Bilişsel kuramcılara göre olayların birey üzerindeki etkisi ve bireyin yüklediği anlam, yaşanan olumsuz duyguların saldırgan davranışlara dönüşmesine neden olabilmektedir (Uğur, 2013: 21-22).

Görüldüğü gibi, bazı kuramlarda saldırgan davranışların doğuştan geldiği, içgüdüsel ve evrensel olduğu savunulurken bazı kuramlarda ise saldırgan davranışların model alma ya da yaşantılar yoluyla öğrenildiği ve çevresel faktörlerden etkilendiği savunulmaktadır. Çocuğun yaşamındaki en önemli çevresel

faktör ise çocuğa model yaşantılar sunan ve çocuğun en çok içerisinde bulunduğu topluluk olan ailedir (Çağatay, 2003: 1). Çocuklar için ilk rol model olan ebeveynlerin, davranışları kadar çocuklarına karşı tutumları da çok önemlidir. Yavuzer (2008) her ailede farklılık gösteren ebeveyn tutumlarının, çocuğun temel davranış ve kişilik özelliklerinin oluşmasında etkisinin büyük olduğunu vurgulamaktadır. Olumlu, dengeli ve demokratik tutumların sergilendiği ailelerde yetişen çocukların daha olumlu kişilik özelliklerine ve davranış örüntülerine sahip olduğu, olumsuz tutumların sergilendiği ailelerde yetişen çocukların ise, olumsuz kişilik özelliklerine ve davranış örüntülerine sahip olduğu görülmüştür (Erdoğan, 2009: 22).

Okul öncesi dönemde olumsuz ebeveyn tutumları ve sosyal-duygusal gelişimlerinin yeterince desteklenmemesi sonucunda çocuklar; akranlarıyla alay etme, takılma, saldırganlık, zorbalık gibi problem davranışlar gösterebilmektedir (Özbeç ve Alisinanoğlu, 2009: 494). Saldırgan davranışlarda bulunan çocuklar ise bu davranış problemleri sonucunda çevresiyle iletişim sorunları yaşayabilmekte, benlik algıları olumsuz yönde etkilenebilmekte ve ileriki dönemlerde ruhsal anlamda sorunlar yaşayabilmektedir (Çelik, 2006: 24).

Bu nedenle saldırganlığın olumsuz etkilerinin önlenmesi ve iyileştirilebilmesi için, bu davranışları etkileyen tüm değişkenlerin bilinmesi gerekir. Bu bağlamda, okul öncesi dönem çocuklarındaki fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile ebeveyn tutumları arasında nasıl bir ilişkinin olduğunun araştırılmasıyla, bu konuya açıklık getirilerek çocuğun eğitiminde paydaş olan okul rehber öğretmenleri, okul öncesi öğretmenleri ve ailelerin konuyla ilgili bilgilendirilmesi ve ailelerin çocuklarına karşı tutumlarını iyileştirmesine katkı sağlaması açısından önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Ayrıca alan yazın incelendiğinde genellikle saldırganlık ile anne tutumlarının incelendiği görülürken pek çok araştırmada baba tutumuna yer verilmediği görülmektedir. Oysa okul öncesi dönem çocukları için anne tutumları kadar, baba tutumları da büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle bu araştırma, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden üç, dört, beş ve altı yaş grubu çocuklarında görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin ve bu saldırganlık davranışlarının bazı değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi, ailenin gelir düzeyi) farklılaşmanın belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. 36-72 aylık çocuklarda fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık ile anne ve baba tutumları arasında ilişki var mıdır?
2. 36-72 aylık çocuklarda fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi ve ailenin gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek, saldırganlık davranışlarının bazı değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi, ailenin gelir düzeyi) farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada genel tarama modeli türlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2007).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Balıkesir il merkezi ve ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarında ve ilköğretim okullarının anasınıflarında eğitim görmekte olan çocuklar ve anne-babaları oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, Balıkesir ili Karesi merkez ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi bağımsız anaokullarındaki tüm 36-72 aylık çocuklardan tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen, 300 çocuk ve bu çocukların anne ve babası (300 anne-300 baba) oluşturmaktadır. Örneklem grubuna ilişkin demografik özellikleri gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Örneklemi Oluşturan Çocuklara ve Ailelerine İlişkin Betimleyici Bulgular

		f	%
Cinsiyeti	Kız	145	48,3
	Erkek	155	51,7
Yaş	3 yaş	28	9,3
	4 yaş	99	33,0
	5 yaş	100	33,3
	6 yaş	73	24,3
Okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi (OÖEKD)	1-5 ay	207	69,0
	5-11 ay	-	-
	1-2 yıl	82	27,3
	3-4 yıl	11	3,7
Kardeş sayısı	Tek Çocuk	123	41,0
	1 kardeş	151	50,3
	2 kardeş	23	7,7
	3 kardeş	2	0,7
	5 kardeş	1	0,3
Doğum sırası	Birinci	191	63,7
	İkinci	94	31,3
	Üçüncü	12	4,0
	Dördüncü	2	0,7
	Beşinci	-	-
	Altıncı	1	0,3
Ailenin gelir düzeyi	0-1000 TL	30	10,0

Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi

---

1001-2000 TL	87	29,0
2001-3000 TL	74	24,7
3001-4000 TL	51	17,0
4001-5000 TL	36	12,0
5001 TL ve üzeri	22	7,3

Veri Toplama Araçları

Genel Bilgi Formu

Araştırmanın örneklem grubuna ilişkin genel bilgileri edinebilmek amacıyla araştırmacılar tarafından Genel Bilgi Formu hazırlanmıştır. Genel Bilgi Formu'nda çocuğun yaşı, cinsiyeti, sahip olduğu kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitime devam etme süresi ile ailenin ortak geliri hakkında sorular yer almaktadır. Araştırmada bu formun, çocukların anneleri tarafından doldurulması istenmiştir.

Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından 2-6 yaş arasında çocuğa sahip olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarını değerlendirmek amacıyla Ebeveyn Tutum Ölçeği geliştirilmiştir. Ölçekte, ebeveynlerden, belirtilen davranışları kendileri için 1 (hiçbir zaman) ile 5 (her zaman) arasındaki sıklık belirten beşli Likert tipi derecelerden uygun olanını ifadenin yanındaki boşluğa işaretlemeleri beklenmektedir.

Ölçeğin geliştirilme aşamasında yapı geçerliliğini sınamak için faktör analizi yapılmıştır. Bu analiz aşamasında temel bileşenler analizi ve varimax döndürmesi ile ölçeğin hedeflenen alt boyutlara sahip olup olmadığı incelenmiş ve ölçeğin; demokratik 17, otoriter 11, aşırı koruyucu 9, izin verici 9 olmak üzere 4 alt boyuttan ve 46 maddeden oluştuğu kesinleştirilmiştir. Yine yapı geçerliliğini sınamak üzere, ebeveyn tutumlarını ebeveyn değerlendirmesine dayalı olarak belirleyen ve ölçeğin alt boyutlarından üçünün hazırlanan ölçekle aynı olması sebebiyle Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ) ve Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) ikinci örneklem grubuna beraber uygulanarak ETÖ ve AHÇYTÖ boyutları arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Sonuç olarak; AHÇYTÖ'nin aşırı annelik ve ETÖ' nün koruyucu boyutları arasında; AHÇYTÖ'nin demokratik ve ETÖ'nün demokratik boyutları arasında; AHÇYTÖ'nin disiplin ve ETÖ'nün hem koruyucu, hem de otoriter boyutları arasında istatistiki açıdan anlamlı pozitif ilişkiler; AHÇYTÖ'nin demokratik ve ETÖ' nün otoriter boyutları arasında ise anlamlı negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Karabulut Demir ve Şendil, 2008: 21).

Karabulut ve Şendil (2008) tarafından ETÖ'nin her bir alt boyutu için Cronbach Alpha katsayıları hesaplanmış ve demokratik boyut için 0,83, otoriter boyut için 0,76, aşırı koruyucu boyut için 0,75 ve izin verici boyutu için 0,74 olduğu belirlenmiştir.

Araştırma amaçlarının cevaplarını bulmaya yönelik işlemler yapılmadan önce araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ve alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa

değerleri de hesaplanmıştır. Annelerin cevapladığı Ebeveyn Tutum Ölçeği için Cronbach Alpha değeri 0,61, ölçeğin demokratik alt boyutu için 0,69, otoriter alt boyutu için 0,69, aşırı koruyucu alt boyutu için 0,67, izin verici alt boyutu için 0,68 bulunmuştur. Babaların yanıtladığı Ebeveyn Tutum Ölçeği için Cronbach Alpha değeri 0,62, ölçeğin demokratik alt boyutu için 0,69, otoriter alt boyutu için 0,70, aşırı koruyucu alt boyutu için 0,67, izin verici alt boyutu için 0,69 bulunmuştur.

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF)

Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarını öğretmen değerlendirmesine dayalı olarak belirlemek amacıyla Crick, Casas ve Mosher tarafından 1997 yılında ABD’de geliştirilen özgün ölçek, Şen (2009) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek; öğretmenlerin, çocuğun belirtilen davranışları sergileyip sergilemediğine bağlı olarak 1 (hiçbir zaman) ile 5 (her zaman) arasındaki sıklık belirten derecelerden uygun olanını işaretleyecekleri beşli Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin Türk dili ve kültürüne uyarlama çalışmaları sırasında ölçme aracının geçerliğini test etmek amacıyla kapsam, yapı ve görünüş geçerliği incelenmiştir. Ölçeğin kapsam geçerliğini test etmek amacıyla alan yazında çalışmaları bulunan on üç uzmanın görüşüne başvurularak uzmanlardan gelen açıklamalar doğrultusunda gerekli görülen maddeler yeniden düzenlenmiştir. Görünüş geçerliğini test etmek toplam 7 okul öncesi öğretmeni ile görüşme yapılarak ölçek maddelerinin anlaşılabilirliği hakkında görüş alınmış ve gerekli görülen şekilsel değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliğini test etmek için ise ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi ve daha önce belirlenen ölçek faktör yapısının doğrulanması için doğrulayıcı faktör analizi teknikleri kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım olmak üzere dört faktörlü olduğu belirlenmiştir. Birinci faktörde (fiziksel saldırganlık) yer alan sekiz maddenin toplam varyansın %44.10’unu, ikinci faktörde (olumlu sosyal davranış) yer alan yedi maddenin toplam varyansın %12.03’ünü, üçüncü faktörde (ilişkisel saldırganlık) yer alan altı maddenin toplam varyansın %8.32’sini, dördüncü faktörde (depresif duygulanım) yer alan üç maddenin toplam varyansın %5.51’ini açıkladığı görülmüştür.

Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesinde Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları ve test-tekrar test güvenilirlik katsayıları incelenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları fiziksel saldırganlık alt boyutu için 0,95, olumlu sosyal davranış alt boyutu için 0,89, ilişkisel saldırganlık alt boyutu için 0,90 ve depresif duygulanım alt boyutu için ise 0,51 bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ise; fiziksel saldırganlık alt boyutu için 0,85, olumlu sosyal davranış alt boyutu için 0,81, ilişkisel saldırganlık alt boyutu için 0,73 ve depresif duygulanım alt boyutu için ise 0,56 olduğu tespit edilmiştir (Şen ve Arı, 2011: 22).

Yapılan araştırmada her çocuk için öğretmenleri tarafından doldurulan OÖSDÖ-ÖF’nin sadece iki alt boyutu (fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık)

kullanılmış ve bu çalışmada Cronbach Alpha değeri fiziksel saldırganlık alt boyutu için 0,70, ilişkisel saldırganlık alt boyutu için ise 0,69 bulunmuştur.

Ölçme araçlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri için SPSS 20.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Örneklem büyüklüğünün 50'den çok olması nedeniyle yapılan Kolmogorov-Smirnov normallik testi (Büyüköztürk, 2013) analizleri sonucunda grupların iki alt boyutta normal dağılım göstermediği görülmüştür. Ancak çalışmada kullanılan örneklem grubunun büyüklüğü de istatistik seçimini etkilemektedir. Büyük örneklem grupları üzerinden toplanan verilerin, normal dağılıma yakın dağılım gösterdikleri kabul edilebilir ve buna göre parametrik istatistikler seçilebilir (Büyüköztürk, 2013). Bu nedenle, yapılan bu araştırmanın veri kaynağı olan örneklem grubunun büyüklüğü ve elde edilen veri setinin normal dağılıma yakın olduğunun tespit edilmesi nedeniyle çalışmada parametrik testler kullanılmıştır.

Okul öncesi dönem çocuklarında görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek için pearson korelasyon testi, fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için t-testi, fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi, ailenin gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Okul öncesi dönem çocuklarında görülen Fiziksel Saldırganlık (FS) ve İlişkisel Saldırganlık (IS) ile Anne Demokratik Tutumu (ADT), Baba Demokratik Tutumu (BDT), Anne Otoriter Tutumu (AOT), Baba Otoriter Tutumu (BOT), Anne Aşırı Koruyucu Tutumu (AAKT), Baba Aşırı Koruyucu Tutumu (BAKT) ve Anne İzin Verici Tutumu (AİVT), Baba İzin Verici Tutumu (BİVT) alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan pearson korelasyon testi sonuçları Tablo 2. de belirtilmiştir.

Tablo 2: *Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık ile Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici Anne-Baba Tutumlarına Ait Korelasyon Değerleri*

		ADT	AOT	AAKT	AİVT	BDT	BOT	BAKT	BİVT
FS	r	-0,032	0,175**	0,027	-0,119*	-0,068	0,216**	0,004	-0,075
	p	0,577	0,002	0,645	0,040	0,244	0,000	0,952	0,195
IS	r	0,086	0,181**	0,008	0,004	-0,051	0,209**	0,025	-0,067
	p	0,135	0,002	0,887	0,948	0,380	0,000	0,661	0,249

*p< 0,05 **p< 0,01

Tablo 2 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ile annenin otoriter tutumu ($r=0,175$, $p<0,01$) ve babanın otoriter tutumu ($r= 0,216$, $p<0,01$) arasında pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre otoriter anne ve baba tutumuna sahip olan çocuklarda fiziksel saldırganlığın yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca fiziksel saldırganlık ile annenin izin verici tutumu arasında

negatif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,119$, $p < 0,05$).

Fiziksel saldırganlık ile annenin demokratik tutumu ($r = -0,032$, $p > 0,05$), aşırı koruyucu tutumu ($r = 0,027$, $p > 0,05$), babanın demokratik tutumu ($r = -0,068$, $p > 0,05$), aşırı koruyucu tutumu ($r = 0,004$, $p > 0,05$) ve izin verici tutumu ($r = -0,075$, $p > 0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

İlişkisel saldırganlık ile annenin otoriter tutumu ($r = 0,181$, $p < 0,01$) ve babanın otoriter tutumu ($r = 0,209$, $p < 0,01$) arasında pozitif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. İlişkisel saldırganlık davranışı yüksek olan çocukların, anne ve babalarının otoriter tutumu da nispeten daha yüksektir.

İlişkisel saldırganlık ile annenin demokratik ($r = 0,086$, $p > 0,05$), aşırı koruyucu ($r = 0,008$, $p > 0,05$), izin verici tutumu ($r = 0,004$, $p > 0,05$), babanın demokratik ($r = -0,051$, $p > 0,05$), aşırı koruyucu ($r = 0,025$, $p > 0,05$) ve izin verici ($r = -0,067$, $p > 0,05$) tutumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde; anne ve babanın sergilediği otoriter tutumun fiziksel saldırganlığı anlamlı düzeyde artırdığı, annenin izin verici tutumunun ise fiziksel saldırganlığı azalttığı, diğer anne baba tutumları ile fiziksel ve ilişkisel saldırganlık arasında anlamlı ilişki olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan t-testi sonuçları Tablo 3' de verilmiştir.

Tablo 3: Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SD	df	t	p	
FS	Kız	145	10,6821	5,0176	292,8	-4,812	0,000*
	Erkek	155	13,787	130			
İS	Kız	145	11,151	4,6984,	298	-0,938	0,349
	Erkek	155	11,632	171			

* $p < 0,05$

Tablo incelendiğinde, fiziksel saldırganlığın cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmış ($t = -4,812$, $p < 0,05$) ve erkeklerin fiziksel saldırganlık puan ortalamasının (13,787) kızlara (10,682) göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Cinsiyete göre ilişkisel saldırganlık puanları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = -0,938$, $p > 0,05$).

Fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan One-Way Anova Testi sonuçları ise Tablo 4 de sunulmuştur.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi

Tablo 4: Yaş Değişkenine Göre Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarına İlişkin One-Way Anova Testi Sonuçları

	Yaş	n	$\bar{X}$	SD			
FS	3	28	11,250	5,110			
	4	99	12,899	6,276			
	5	100	12,840	6,191			
	6	73	11,095	4,673			
	Toplam	300	12,286	5,822			
İS	3	28	10,035	3,967			
	4	99	11,050	4,089			
	5	100	11,750	4,866			
	6	73	11,917	4,364			
	Toplam	300	11,400	4,433			
Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	p	
FS	Yaş	Gruplararası	201,338	3	67,113	2,000	0,114
		Gruplarıçi	9934,009	296	33,561		
		Toplam	10135,347	299			
İS	Yaş	Gruplararası	96,031	3	32,010	1,639	0,180
		Gruplarıçi	5779,969	296	19,527		
		Toplam	5876,000	299			

* $p < 0,05$

Tablo 4 incelendiğinde, çocukların fiziksel saldırganlık puan ortalamalarının ($F=2,000$, $p > 0,05$) ve ilişkisel saldırganlık puanları ortalamalarının ($F=1,639$, $p > 0,05$) çocukların yaşına göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Kardeş sayısı değişkenine göre fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak üzere yapılan One-Way Anova Testi sonuçları Tablo 5' de görülmektedir.

Tablo 5: Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarına İlişkin One-Way Anova Testi Sonuçları

	Kardeş Sayısı	n	$\bar{X}$	SD			
FS	0	123	12,130	6,121			
	1	151	12,298	5,476			
	2	26	12,961	6,477			
	Toplam	300	12,286	5,822			
İS	0	123	10,894	4,345			
	1	151	11,695	4,487			
	2	26	12,076	4,453			
	Toplam	300	11,400	4,433			
Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	p	
FS	Kardeş Sayısı	Gruplararası	14,877	2	7,439	0,218	0,804
		Gruplarıçi	10120,470	297	34,076		
		Toplam	10135,347	299			
İS	Kardeş Sayısı	Gruplararası	56,541	2	28,271	1,443	0,238
		Gruplarıçi	5819,459	297	19,594		
		Toplam	5876,000	299			

* $p < 0,05$

Kardeş sayısı değişkenine göre, fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın incelendiği analizler sonucunda, fiziksel saldırganlığın ($F=0,218$, $p>0.05$) ve ilişkisel saldırganlığın ($F=1,443$, $p>0.05$) sahip olunan kardeş sayısı değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Doğum sırası değişkenine göre fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymak amacıyla yapılan One-Way Anova Testi sonuçları Tablo 6' da belirtilmiştir.

Tablo 6: Doğum Sırası Değişkenine Göre Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarına İlişkin One-Way Anova Testi Sonuçları

		Doğum Sırası	n	$\bar{X}$	SD		
FS		1	191	12,141	5,966		
		2	94	12,351	5,213		
		3	15	13,733	7,601		
		Toplam	300	12,286	5,822		
İS		1	191	11,277	4,468		
		2	94	11,393	4,179		
		3	15	13,000	5,451		
		Toplam	300	11,400	4,433		
Değişken		Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	p
FS	Doğum Sırası	Gruplararası	35,815	2	17,908	0,527	0,591
		Gruplarıçi	10099,531	297	34,005		
		Toplam	10135,347	299			
İS	Doğum Sırası	Gruplararası	41,271	2	20,635	1,050	0,351
		Gruplarıçi	5834,729	297	19,646		
		Toplam	5876,000	299			

* $p<0,05$

Tablo 6 incelendiğinde fiziksel saldırganlığın ($F=0,527$, $p>0,05$) ve ilişkisel saldırganlığın ($F=1,050$, $p>0,05$) doğum sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi (OÖEKD) değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren One-Way Anova Testi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Süresi Değişkenine Göre Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarına İlişkin One-Way Anova Testi Sonuçları

		OÖEKD	n	$\bar{X}$	SD
FS		1-5 ay	207	12,903	6,208
		1-2 yıl	82	11,170	4,806
		3-4 yıl	11	9,000	1,549
		Toplam	300	12,286	5,822
İS		1-5 ay	207	11,536	4,529
		1-2 yıl	82	11,024	4,198
		3-4 yıl	11	11,636	4,544
		Toplam	300	11,400	4,433

Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi

	Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	p
FS	ÖÖEKD	Gruplararası	299,6699	2	149,835	4,524	0,012*
		Gruplarıçi	835,677	297	33,117		
		Toplam	10135,34	299			
İS	ÖÖEKD	Gruplararası	16,025	2	8,013	0,406	0,667
		Gruplarıçi	5859,975	297	19,731		
		Toplam	5876,000	299			

* p<0,05

Tablo 7 incelendiğinde; ilişkisel saldırganlığın çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresine göre anlamlı bir farklılık göstermediği (F= 0,406, p>0.05), fiziksel saldırganlığın ise istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F= 4,524, p<0.05). Bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe Testi sonuçlarına göre, 1-5 ay arasında (12,903) ve 1-2 yıl arasında (11,170) okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların fiziksel saldırganlık puanlarının, 3-4 yıl arasında (9,000) devam eden çocuklardan yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi arttıkça fiziksel saldırganlığın azaldığını göstermektedir.

Fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ailenin gelir düzeyi (AGD) değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan One-Way Anova Testi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: *Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarına İlişkin One-Way Anova Testi Sonuçları*

			AGD	n	$\bar{X}$	SD	
FS			0-1000	30	13,266	1,094	
			1001-2000	87	12,850	0,642	
			2001-3000	74	12,364	0,728	
			3001-4000	51	11,215	0,656	
			4001-5000	36	12,805	1,122	
			5001 ve üstü	22	10,090	0,686	
			Toplam	300	12,286	0,336	
İS			0-1000	30	12,000	0,966	
			1001-2000	87	11,758	0,453	
			2001-3000	74	11,500	0,514	
			3001-4000	51	10,627	0,580	
			4001-5000	36	11,888	0,867	
			5001 ve üstü	22	9,818	0,605	
			Toplam	300	11,400	0,255	
	Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	p
FS	AGD	Gruplararası	231,189	5	46,238	1,373	0,235
		Gruplarıçi	9904,157	294	33,688		
		Toplam	10135,347	299			
İS	AGD	Gruplararası	116,819	5	23,364	1,193	0,313
		Gruplarıçi	5759,181	294	19,589		
		Toplam	5876,000	299			

* p<0,05

Tablo 8 incelendiğinde, çocukların fiziksel saldırganlık ($F=1,373$, $p>0.05$) ve ilişkisel saldırganlık ($F=1,193$, $p>0.05$) puan ortalamalarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tartışma ve Öneriler

Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışları ile ebeveyn tutumu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmanın sonucunda, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile anne ve babanın otoriter tutumu arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu, yani otoriter anne ve baba tutumuna sahip olan çocuklarda fiziksel saldırganlığın da yüksek olduğu belirlenmiştir. Alan yazın incelendiğinde elde edilen bu bulguyu destekleyen çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Erdinç (2009) tarafından yapılan çalışmada annenin otoriter tutumu arttıkça çocuklarda görülen fiziksel saldırganlığın arttığı sonucuna ulaşılmış, Casas, Weigel, Crick, Ostrov, Woods, Jansen Yeh ve Huddleston-Casas (2006)'ın yapmış olduğu çalışmada ise anne ve babanın otoriter tutumunun çocuklarda görülen ilişkisel saldırgan davranışları arttırdığı tespit edilmiştir. Kulaksızoğlu (2000) da aile ortamında, ebeveynlerin otoriter tutumuyla ezilen ve cezaya maruz kalan çocukların, ev dışında saldırgan davranışlarda bulunabileceklerini ifade etmiştir. Çünkü aile içinde sergilenen otoriter tutum karşısında çocukta güçlü olan tarafın diğerini ezeceğine ilişkin bir yargı oluşmaktadır. Böyle bir yargı sonucunda, çocuğun sosyal ilişkilerinde, karşılaştığı problemlerin çözümünde sıklıkla saldırgan davranışlara başvurabildiği ve sonuç olarak otoriter tutum ile saldırganlık arasında doğru orantı olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulguya göre, fiziksel saldırganlık ile annenin izin verici tutumu arasında negatif yönde ilişki bulunurken, annenin demokratik, aşırı koruyucu tutumu, babanın demokratik, aşırı koruyucu ve izin verici tutumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Literatür incelendiğinde izin verici ebeveyn tutumunun, çocuğun her yaptığına aşırı hoşgörülü davranma, çocuğa çok fazla özgürlük tanıma ve kurallara uyulmasına ihtiyaç duyulmama gibi özellikleri içerdiği görülmektedir (Yavuzer, 2008: 135, Gülay ve Önder, 2011: 91). Bu özellikleri içeren bir tutumla yetişmiş olan bir çocuğun, aile ortamının dışında da her istediğini yapabileceğini düşünmesi ve herhangi bir baskı ya da engelleme ile karşılaştığında saldırgan davranışlara başvurabilmesi beklenmesine rağmen araştırma sonucunda negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu negatif ilişki, aile içinde anne ve babanın farklı tutumlar sergilemesinden ve anne babanın bu farklı tutumunun çocuğun davranışlarını etkileyen daha baskın bir güç olabileceğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Bazı ebeveyn tutumlarına ilişkin sonuçların alan yazında saldırganlığı inceleyen çalışmalarla tutarlılık göstermediği görülmüştür. Bu çalışmada ilişkisel saldırganlık ile annenin demokratik, aşırı koruyucu, izin verici tutumu, babanın demokratik, aşırı koruyucu ve izin verici tutumu arasında anlamlı bir ilişkiye

rastlanmazken, Casas vd. (2006)'nin yapmış olduğu çalışmada anne ve babanın izin verici tutumunun, çocuklarda görülen ilişkisel saldırgan davranışları arttırdığı saptanmıştır. Aunola ve Nurmi (2005)'nin yapmış olduğu çalışmada da çocuğa ailesi tarafından uygulanan davranışsal ve psikolojik kontrol sonucunda sergilenen aşırı koruyucu tutum düşük düzeyde olduğunda, çocukların saldırgan davranışlarında azalma görüldüğü belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda fiziksel saldırganlığın cinsiyete göre farklılaştığı görülürken, ilişkisel saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma da dâhil olmak üzere yapılan birçok araştırmada erkeklerin fiziksel saldırganlık davranışlarını kızlara göre daha çok kullandığı görülmektedir (Walker, 2005; Casas vd, 2006; Şen, 2009; Erdinç, 2009; Kadan, 2010; Dursun, 2010; Uysal ve Dinçer, 2013). Cinsiyete göre fiziksel gücün değişebilir olmasından ve erkek çocuklarının bu gücü kullanarak saldırgan davranışlarda bulunmasının aile içinde onay görüp aile büyüklerince teşvik edilebilmesinden dolayı fiziksel saldırganlığın erkekler tarafından daha çok sergilendiği şeklinde yorum yapılabilmektedir.

Yaş değişkeninin, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucunu destekleyen ve desteklemeyen farklı çalışmaların alan yazında mevcut olduğu görülmektedir. Şen (2009) tarafından yapılan çalışmada, fiziksel saldırganlığın yaş değişkenine göre farklılaşmadığı görülürken ilişkisel saldırganlığın bu değişkene göre farklılaştığı ve 6 yaşındaki çocukların daha çok ilişkisel saldırganlık davranışlarına başvurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Swit ve McMaugh (2012) tarafından yapılan çalışmada ise 4,5 yaşından büyük çocukların daha fazla ilişkisel saldırganlık davranışlarına başvurdukları belirlenmiştir. Ayrıca Gülay Ogelman ve Erten Sarıkaya (2013) tarafından yapılan çalışmada da okul öncesi eğitim almış çocukların saldırganlık düzeylerinin 6 yaşta düşüş gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmada çocukların sahip olduğu kardeş sayısının fiziksel ve ilişkisel saldırganlık üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı ulaşılan diğer bir bulgudur. Bu bulguyla eşdeğer sonuca sahip olan çalışmalar alan yazında mevcuttur (Kanlıkılıçer, 2005; Uysal, 2011). Fakat literatür incelendiğinde farklı yaş dönemleri olsa bile çocuk sayısı arttıkça çocuklarda görülen istenmeyen bazı davranışların arttığını gösteren ve bunun nedenini, ailelerin çocuklarına yaklaşım tarzları, cinsiyet farklılıkları, çocukların ortamlarını diğer kardeşleri ile paylaşmak zorunda olmaları durumundan kaynaklandığı şeklinde açıklamalar yer almaktadır (Güngör, 1995; Yörükoğlu, 1997; Bulut, 2000'den aktaran Olcay, 2008: 141). Kardeş sayısı değişkeninin araştırmada anlamlı bir farklılık yaratmamasının nedeni, ebeveynlerin tutumu, kardeşlerin yaşı, cinsiyeti ya da kardeşler ile kurulan ilişkinin niteliği olabilir.

Fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çocukların doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılan bu çalışma, Şen (2009) tarafından yapılan çalışmanın ilgili bulgusuyla paralellik göstermektedir. Doğum sırası değişkeninin

araştırmamızda anlamlı bir farklılık yaratmamasının nedeni, ebeveynlerin çocuklara yaklaşımı, aile içindeki iletişimin niteliği, kardeşler arasındaki yaş farkı olabilir.

Bu araştırmada okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi arttıkça çocukların fiziksel saldırganlık puan ortalamalarında düşüşler gözlenirken, ilişkisel saldırganlık üzerinde okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresinin önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadan (2010) tarafından yapılan çalışmada da, herhangi bir okul öncesi eğitim kurumuna devam etmeyen çocukların devam eden çocuklara göre daha saldırgan olduklarının tespit edilmesi araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Fiziksel saldırganlık açısından böyle bir sonucun çıkmasının nedeni, öğretmenlerin, okul öncesi eğitim programında sosyal duygusal gelişim alanında yer alan kazanımlara yönelik yaptığı etkinliklerin etkili olduğu yönünde yorumlanabilir.

Bu araştırmada fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ailenin gelir düzeyine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguyu destekler nitelikte olan Şen (2009)'in çalışmasında da çocukların açık/fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının, ailenin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Kanlıkılıçer (2005)'in yapmış olduğu araştırmada da okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemlerinin (kavgacı - saldırgan olmak, endişeli - ağlamaklı olmak ve aşırı hareketli- dikkatsiz olmak) ailenin gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, ailenin gelir düzeyinin çocuğun saldırganlığını etkileyen tek değişken olmadığı yönünde yorumlanabilir.

Araştırma sonuçları, otoriter ebeveyn tutumu ile çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışları arasındaki ilişki ortaya çıkarmıştır. Bu sonuç anne baba tutumunun çocukların davranışları üzerindeki etkisini ve önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda okul rehber öğretmenlerinin, okul öncesi öğretmenlerinin, anne baba tutumlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu araştırma sonucunda çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme sürelerinin artmasıyla fiziksel saldırganlık davranışlarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan ailelere çocuklarının erken yaşlarda okul öncesi eğitimden yararlanmaları yönünde okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

Okul öncesi dönem çocukları arasında yaşanan saldırgan davranışları en aza indirmek amacıyla alan yazında saldırganlık ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda saldırganlık davranışlarına etkide bulunan değişkenler incelenerek, mevcut durum belirlendikten sonra önleyici ve gerekiyorsa müdahale edici programlar hazırlanarak bu programların etkililiğinin incelenebilir.

Kaynakça

Aunola, K., & Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76 (6), 1144-1159.

Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Casas, J. F., Weigel, S. M., Crick, N. R., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen Yeh, E. A. & Huddleston-Casas, C. A. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts. *Applied Developmental Psychology*, 27, 209-227.

Crick, N. R., Casas, J. F. & Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33 (4), 579-588.

Çağatay, E. (2003). *Alt cezanın ana baba tutumlarını algılamalarını ve çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyip etkilemediğinin ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 6, 9, 12 yaş çocuklarına verilen fiziksel incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Erdinç, S. (2009). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Fromm, E. (1993). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. İstanbul: Payel Yayınları.

Goldstein, A. P. & Carr, E. G. (1981). *Inresponse to aggression methods of control and prosocial alternatives*, Pergamon Press, Inc.: USA.

Gülay Ogelman, H. ve Erten Sarıkaya, H. (2013). Okul öncesi eğitimi almış çocukların akran ilişkileri değişkenlerinin 5 ve 6 yaşta incelenmesi: iki yıllık boylamsal çalışma. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8 (8), 1859-1871.

Gülay, H. ve Önder, A. (2011). Annelerin tutumlarına göre 5-6 yaş çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeyleri. *Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1). 89-105.

Güleç, Y. (2002). *Ergenlerin öfke yaşantıları, benlik algıları ve akademik başarı ilişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Gürün O. A. (1991). *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: İnkilap Kitapevi.

Kadan, G. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarında (4-6 yaş) saldırganlık davranışlarını etkileyen faktörlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kanlıkılıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği: geçerlilik güvenilirlik çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Karabulut Demir, E. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği(ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21), 15-25.

Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. İzmir: Nobel Yayınevi.

Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Olca, O. (2008). *Bazı kişisel ve ailesel değişkenlere göre okulöncesi dönemdeki çocukların sosyal yetenekleri ve problem davranışlarının analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 493-517.

Öztürk, N. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Swit, C. & McMaugh, A. (2012). Relational aggression and prosocial behaviours in Australian preschool children. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37 (3), 30-34.

Şen, M. (2009). *3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şen, M. ve Arı, M. (2011). Okulöncesi sosyal davranış ölçeği- öğretmen formu'nun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44 (2),1-28.

Uğur, E. (2013). *Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Uysal, H. (2011). *Okul öncesi dönemde görülen akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38 (169), 328-345.

Yavuzer, H. (2008). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi

Walker, S. (2005). Gender differences in the relationship between young children's peer-related social competence and individual differences in theory of mind. *The Journal of Genetic Psychology*, 166 (3), 297-312.